

Rozwój umiejętności muzycznych

Autor: Marta Żuchowska

Bóg stwarzając człowieka, obdarzył go wieloma zdolnościami. Owe talenty miały być pomocne człowiekowi w panowaniu nad ziemią i czynieniu ją sobie poddaną. Wśród wielu talentów człowiek otrzymał także zdolności muzyczne. Był to szczególnie dar, gdyż miał służyć człowiekowi w komunikowaniu się z Bogiem. Poprzez śpiew, taniec, grę na instrumentach, człowiek miał oddawać chwałę swemu Stwórcy, wychwalać Jego dzieła, dziękować Mu za wszelkie dary, wielbić i wywyższać Go.

Muzyka wspaniale oddaje wszelkie uczucia i emocje człowieka, wyraża jego tęsknotę za Bogiem, oddaje skrucę i ból z powodu winy i grzechu. Na kartach Biblii wielokrotnie odnajdujemy sytuacje i zdarzenia, w których muzyka zajmuje szczególne miejsce: Mojżesz po cudownym wyprowadzeniu Izraelitów z Egiptu i przejściu przez Morze Czerwone śpiewa na cześć Pana (I Moj 15). Jehoszafat ruszając do walki z Ammonitami i Moabitami „wyznaczył śpiewaków dla Pana, którzy odziani w święte szaty mieli kroczyć przed zbrojnymi i śpiewać hymn pochwalny: Wysławiajcie Pana, albowiem na wieki trwa łaska Jego.” (II Kronik 20:21). I odniósł zwycięstwo - Pan walczył za swój naród.

Dawid - jego życie można określić jako hymn wyśpiewany na cześć Boga. Dawid nie tylko śpiewał, ale również grał i tańczył dla Pana. Muzyka towarzyszyła mu w każdej chwili życia - w smutku i radości, ucisku i zwycięstwie, w dzień i w nocy. (Księga Psalmów) Biblia zachęca nas do oddawania Bogu chwały i czci poprzez muzykę. Bóg obdarza nas umiejętnościami muzycznymi. Sądzę, że wszyscy ludzie rodzą się z takim talentem, ale nie wszyscy rozwijają swoje zdolności. Oczywiście, są osoby bardziej lub mniej muzykalne, ale aby śpiewać dla Boga, nie trzeba być Mozartem czy Chopinem. Bóg ma swoje kryterium oceny - nie czysty donośny głos czy bardzo dobre poczucie rytmu, ale śpiew płynący z głębi szczerego, rozpalonego miłością do Boga serca. Taka muzyka podoba się Bogu. Dzisiaj wielu ludzi mówi, że nie potrafi śpiewać. Czy tak jest naprawdę? Dlaczego jedna osoba potrafi śpiewać czysto a inna nie? Dlaczego ktoś śpiewa chętnie a ktoś inny w ogóle nie chce śpiewać? Próbując odpowiedzieć na te pytania, postaram się pokrótce scharakteryzować poszczególne etapy rozwoju muzycznego człowieka. Zdolności muzyczne, jak wszystkie inne zdolności człowieka, muszą być rozwijane i kształtowane na przestrzeni wielu lat. Na przykład mowa (umiejętność mówienia) kształtuje się przez długie lata, począwszy od gruchania i gaworzenia niemowlaka, przez pierwsze słowa, pierwsze zdania, aż do bardzo złożonych funkcji werbalnych. Tak samo jest z umiejętnościami manualnymi dziecka, chodzeniem, pisanie itd. Umiejętności muzyczne nie są wyjątkiem - muszą być kształtowane od samego początku. Bóg dał nam pewne potencjalne zdolności, ale jeżeli człowiek nie wniesie w ich rozwój swojego wkładu, nigdy nie osiągnie pełni możliwości. Rozwój umiejętności muzycznych, podobnie jak rozwój wszystkich innych funkcji człowieka, ma swoje okresy krytyczne, tzn. pewne umiejętności mogą być najefektywniej rozwijane w ściśle określonym czasie (wieku dziecka), a im później zacznie się ćwiczyć daną czynność, tym trudniej i dłużej będzie trzeba się jej uczyć. Niewykorzystanie okresu krytycznego może w skrajnych przypadkach doprowadzić do utraty szansy opanowania danej czynności. Tak właśnie może być ze śpiewaniem.

Rozwój umiejętności muzycznych, jak i innych czynności, przebiega pewnymi etapami. Owe etapy mają charakter sekwencyjny - następują po sobie w określonej kolejności, osiągnięcie danego etapu nie może nastąpić bez osiągnięcia wcześniejszego. Każdy etap charakteryzuje się specyficznymi, niepowtarzalnymi własnościami. Oczywiście granice wiekowe, wyznaczające poszczególne etapy rozwoju zdolności muzycznych są nieostre, podawane z pewnym przybliżeniem. W zależności od konkretnej osoby jeden etap osiągany jest wcześniej, drugi później lub następuje zatrzymanie na danym etapie.

1. Okres płodowy

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że rozwój muzyczny dziecka rozpoczyna się już w łonie matki. Zmysł słuchu rozwija się między 16 a 20 tygodniem życia płodowego. W 20 tygodniu mechanizm słuchu działa, jak u człowieka dorosłego. Od tego momentu dziecko rozpoczyna fascynującą podróż w świat dźwięku. Dziecko słyszy najpierw pracę organizmu matki, potem rozpoznaje jej głos. Stwierdzono także, że dziecko reaguje na muzykę i inne dźwięki z otoczenia. Począwszy od 7 miesiąca ciąży można zaobserwować reakcje motoryczne płodu na muzykę. Już w tym okresie dziecko lubi szczególnie słuchać śpiewu matki - psychologowie podkreślają korzystny wpływ na rozwój psychiczny i intelektualny dziecka, w tym inteligencję muzyczną.

2. Okres niemowlęcy (0-1,5 roku)

Pierwszy kwartał to okres, w którym można zaobserwować u dziecka pierwsze objawy reakcji emocjonalnych, zainteresowań i koncentracji uwagi na muzyce. Począwszy od drugiego miesiąca dziecko zaczyna manipulować własnym głosem. Dzieci, którym się śpiewa, już w trzecim miesiącu życia mogą rozpocząć próby dostrajania swojego głosu do intonowanego im dźwięku. Około 6. miesiąca dziecko zaczyna reagować na muzykę ruchem całego ciała, pojawia się też pierwsze, śpiewne gaworzenie, które zawsze poprzedzane jest okresem przysłuchiwania się muzyce i reakcji ruchowych. Rozwija się ono ok. 9. miesiąca życia. Dziecko zaczyna rozpoznawać melodie grane i śpiewane w jego otoczeniu.

3. Okres poniemowlęcy (1,5-3 lat)

Półtoraroczne dziecko „tańczy”, gdy usłyszy muzykę, obraca się dookoła wykonując rękami i nogami ruchy taneczne. Dziecko nie jest jeszcze w stanie skoordynować swojego ruchu z rytmem muzyki, chociaż reaguje już na zmianę tempa.

Ok. 2. roku życia pojawia się umiejętność rozróżnienia brzmienia instrumentów. Dzieci w tym okresie spontanicznie śpiewają, tworząc własne śpiewanki. Młodsze dzieci krótkie odcinki złożone z kilku dźwięków. Z czasem śpiewanki wydłużają się. W śpiewankach dzieci używają fragmenty znanych tekstów, pojedynczych słów lub sylab. Dzieci śpiewają przy różnych okazjach, np. podczas zabawy, na spacerze itd.

Ok. 3. roku życia dzieci imitują fragmenty piosenek śpiewanych w ich środowisku odtwarzając standardowe rytmy i zarysy melodii, ale popełniają jeszcze wiele błędów.

4. Wiek przedszkolny (5-6 lat).

W okresie od 2. do 5. roku życia śpiew i muzyka są ściśle powiązane z zabawą ruchową. Dziecko nuci sobie i śpiewa bawiąc się, chętnie włącza się do śpiewu innych, tańczy i chodzi przy muzyce, lubi uczestniczyć w zabawach muzyczno-ruchowych. U niektórych 3-letnich dzieci zauważyć można wyraźne objawy gotowości do słuchania muzyki w skupieniu przez kilka minut bez zwracania uwagi na jakiegokolwiek inne bodźce.

• Improwizacje wokalne.

Niektóre dzieci w tej fazie rozwoju chętnie improwizują śpiewając całe „arie” własnej produkcji. Te improwizacje wokalne najczęściej towarzyszą zabawom ruchowym, mogą stanowić formę kontaktów interpersonalnych, mogą być formą wyśpiewania wrażeń, osobistych doznań i emocji.

Ok. 3. roku życia dzieci zaczynają stosować w swych śpiewankach zwroty melodyczne ze standardowych piosenek, a ok. 4. wzory rytmiczne.

• Piosenki dziecięce.

Obok improwizacji wokalnych coraz ważniejsze miejsce zajmują standardowe piosenki z repertuaru dziecięcego i stopniowo wypierają one śpiewanki dziecięce. Przy powtarzaniu znanych melodii, dzieci w tym wieku stosują dużo uproszczeń i zniekształceń, opuszczając partie trudniejsze,

zmieniając kierunek melodii. W pierwszym okresie dziecko rozpoznaje i odtwarza jedynie kierunek ruchu melodii. Dopiero później rozpoznaje i odtwarza również stosunki interwałowe między dźwiękami, tzn. zaczyna śpiewać czysto.

3.-4. rok życia - dziecko potrafi już zaśpiewać w całości najprostsze piosenki, na ogół jeszcze nieczysto intonuje, popełniając też błędy rytmiczne.

4.-5. rok życia - dzieci bardzo łatwo przyswajają sobie słowa piosenki, rytm odtwarzają dość poprawnie, ale melodia jest jeszcze zniekształcona.

5.-6. rok życia - melodia jest coraz częściej odtwarzana przez dziecko. Ten okres jest szczególnie ważny dla wykształcenia poprawnego intonacyjnie śpiewu. Dobre wzory, delikatna korekta, możliwość dostrzegania się przez śpiewanie z innymi, dobrze śpiewającymi osobami, wydają się najbardziej skutecznymi sposobami kształcenia poprawnego śpiewu. Z większą dokładnością intonacyjną dzieci śpiewają krótkie piosenki, oparte na prostych zwrotach melodycznych, piosenki żywe i radosne. Nie jest przypadkiem, że najlepiej śpiewają dzieci z domów, w których regularnie się śpiewa. Dzieci nieśmiałe śpiewają mniej dokładnie pod względem intonacyjnym i mniej dokładnie niż ich rówieśnicy.

Zdolność do śpiewania nie jest zdolnością wrodzoną, ale umiejętnością, którą może opanować każde dziecko, jeśli się je uczy w optymalnym (krytycznym) czasie i optymalny sposób.

Ok. 7.-8. roku życia kończy się okres krytyczny dla kształtowania się poprawnej intonacji - czystego śpiewania.

• **Ruch i rytm.**

Naturalną formą reakcji na muzykę w tej fazie rozwoju jest ruch. Dlatego dzieci bardzo lubią piosenki połączone z zabawami ruchowymi i rytmicznym poruszaniem się. Dzieci młodsze poruszają się często w tempie niezgodnym z własnym śpiewem, w śpiewie grupowym mają tendencję do utrzymywania własnego rytmu. Podobnie jest z umiejętnością klaskania czy wystukiwania rytmu podczas śpiewu lub akompaniowanie sobie na prostych instrumentach. Umiejętność koordynacji reakcji motorycznych ze słyszaną muzyką, ruchu z pulsem muzycznym, rozwija się wraz z wiekiem. Najszybszy rozwój jest między 4. a 6. rokiem życia, co związane jest z ogólnym rozwojem koordynacji ruchowej dziecka. Dzieci 3-4. letnie najdokładniej odtwarzają rytmy powiązane ze słowami np. wyliczanki, rymowanki itd. W 5. roku życia dziecko jest zdolne do koordynacji ruchu z pulsem rytmicznym, umie zsynchronizować klaskanie ze słowami piosenki, śpiewając zaś w grupie potrafi dostosować się do tempa i rytmu innych osób. Pod koniec 6. roku życia umie już reagować na zmiany dynamiki (głośno-cicho) w muzyce, na zmiany tempa (wolno-szybko), na zmiany wysokości dźwięku i kierunek melodii, na różnice między instrumentami i charakter dźwięku (np. ciężki, lekki, łagodny). W tej właśnie fazie dzieci są dojrzałe do podjęcia nauki gry na instrumentach.

5. Młodszy wiek szkolny (6-12/13 lat)

• **Faza zdobywania dojrzałości szkolnej (6-7/8 lat)**

Między 6. a 7. rokiem życia u większości dzieci następuje zasadnicza zmiana stosunku do muzyki. Muzyka przestaje być tylko tłem czy elementem zabawy. Dla muzycznego dziecka staje się szczególnym przedmiotem zainteresowań, dziecko domaga się, aby je uczyć gry. Śpiewanie i granie nie ma już zabawowego charakteru - dziecko stara się wykonać dany rodzaj muzyki poprawnie.

• **Faza nauczania początkowego (7-9 lat)**

Okres 7-8 lat to czas, kiedy dzieci zaczynają być coraz bardziej zainteresowane wynikami swoich działań, a nie tylko samym działaniem. Wzrasta krytycyzm i samokrytycyzm. Dziecko potrafi już stwierdzić, czy śpiewana przez nie piosenka jest zgodna ze wzorcem, czy nie. Dlatego też wyraźnie zmniejsza się spontaniczność w śpiewaniu, graniu i poruszaniu się przy muzyce. Przy odtwarzaniu melodii głosem wciąż jeszcze występują zniekształcenie i uproszczenia, których dziecko nie zauważa. Dzieci z tego typu trudnościami lepiej śpiewają w grupie niż indywidualnie.

Pomiędzy 6. a 9. rokiem życia następuje dalszy rozwój zdolności rytmicznych. Rozwija się też umiejętność koordynacji ruchowej z tempem muzyki. Znacznie trudniejsze jest dla dziecka

skoordynowanie ruchu z tempem wolniejszym niż szybszym. Trudno jest utrzymać dziecku równe tempo przez cały czas trwania piosenki. Percepcja harmonii rozwija się później niż inne zdolności muzyczne. Zainteresowania dziecka koncentrują się wokół melodii. W tym okresie wyraźnie występują już elementy poczucia formy muzycznej (zwrotki, refreny, ABA, itd.) Dzieci zwracają uwagę na wyraz i charakter uczuciowy w muzyce, tak podczas słuchania, jak i wykonywania muzyki.

• **Faza stabilizacji zdolności i zainteresowań muzycznych (9-12/13 lat).**

Jest to okres, w którym osiągnięte umiejętności ulegają ugruntowaniu. Poprzez ćwiczenie dziecko rozwija je i doskonali. U osób przeciętnie muzykalnych obserwuje się wzrost zainteresowań melodią popularnymi (np. piosenka turystyczna, harcerska), prostymi, w wyraźnym rytmie marszowym i łatwym do wyklaskania pulsie rytmicznym.

6. Wiek dorastania (faza 13-16 lat)

Jest to okres dojrzewania młodego człowieka. W tym okresie muzyka zaczyna pełnić nowe funkcje i nieść nowe znaczenia dla dorastających ludzi. Stopniowo zajmuje ona w życiu młodzieży szczególne miejsce i wymieniana jest przez młodzież jako jedna z najpoważniejszych dziedzin zainteresowań i aktywności w wolnym czasie. Młodzież szuka w muzyce możliwości przeżyć, wzruszeń, odreagowania narastających stresów, relaksu.

Jest to faza gotowości do przeżyć emocjonalnych związanych z muzyką i dzielenia ich z sympatią lub grupą przyjaciół. Muzyka w tym okresie zaspokaja potrzebę więzi. Często potrzeba bycia razem w grupie stanowi często ważniejszy motyw uczestniczenia w zajęciach czy zespołach muzycznych niż autentyczne zainteresowanie muzyką. Z obserwacji wynika, że dziewczęta wydają się bardziej wrażliwe na nastrój i wyraz uczuciowy utworów muzycznych, toteż chętniej niż chłopcy wybierają śpiew i słuchanie muzyki. W śpiewie zaczynają dbać o jakość brzmienia głosu i ekspresji. Chłopcy natomiast wykazują dużo żywsze zainteresowania stroną przedmiotowo-wykonawczą i techniczną muzyki i aparatury muzycznej. Mutacja, którą w tym okresie przechodzą, zniechęca ich do śpiewania.

7. Faza od 16 do 18 lat

Faza ta charakteryzuje się wzrostem zainteresowań stroną wyrazową muzyki i problemami i interpretacyjnymi oraz środkami wyrazu, szczególnie u dziewcząt. Dojrzewanie psychiczne wpływa na dojrzałość wydawanych sądów i większą różnorodność kryteriów oceny słuchanych utworów.

Mam nadzieję, że przedstawiona przeze mnie charakterystyka rozwoju umiejętności muzycznych w poszczególnych okresach życia, pomoże nauczycielom prowadzącym śpiew w zrozumieniu specyficznych problemów pojawiających się w trakcie śpiewu, w organizowaniu grup dziecięcych i młodzieżowych oraz lepszym i efektywniejszym uczeniu. Chciałabym jednocześnie podkreślić, że bardzo ważne jest wczesne rozpoczęcie kształtowania umiejętności muzycznych u dzieci. Zachęcam do wspólnego śpiewania i grania na chwałę Bogu.

Marta Żuchowska z Krakowa

Bibliografia: „Wybrane zagadnienia z psychologii muzyki”, Maria Mantuszewska, Halina Kotarska.